

GLOSSARIY

ANIMATSIYA — bir necha tasvir yoki kadrlarni ko'rsatish orqali yaratiladigan harakat taqlidi.

ARPANET (ADVANCED RESEARCH PROJECTS AGENCY NETWORK) — «Kelajagi porloq tadqiqot loyihalar agentligining tarmog'i» nomi bilan AQSH Mudofaa vazirligining buyurtmasiga muvofiq, 1960-yilning oxirlarida vazirlikning maxfiy bo'lgan topshiriqlarni uzatishda qo'llanilgan.

AVTOMATLASHTIRISH — jarayonlarni amalga oshirish uchun avtomatlashtirish vositalarini tatbiq etish. Inson mehnati unumdorligini oshirish maqsadida bu mehnatning bir qismini EHM (kompyuter) orqali bajariladigan tadbirlar tizimi. Bu ishlarni bajarish zamonaviy hisoblash texnikasi va ilmiy usullardan foydalangan holda amalga oshiriladi.

AXBOROT — insonning sezgi organlari orqali qabul qilinadigan barcha ma'lumotlar majmuyi.

AXBOROT JAMIYATI — zamonaviy sivilizatsiyaning rivojlanish darajasi. Axborot va bilimlar rolining jamiyat hayotida, jami ichki mahsulotda axborot- kommunikatsiya texnologiyalar ulushining ortishi, insonlarning o'zaro samarali o'zaro axboriy alohida ishlashini ta'minlovchi global axborot makonining yaratilishi, ularning dunyo axborot asosida o'zaro ishlash, XXI asr resurslariga ulanishi va ularning axborot mahsulotlariga, xizmatlariga bo'lgan ijtimoiy hamda shaxsiy ehtiyojlarining qondirilishi bilan tavsiflanadi.

BRAUZER — Internet tarmog'i rivojlanib, unda foydalanishning yangi imkoniyatlari, ya'ni ma'lumotlarni tez va aniq ko'rish, ma'lumot almashinishning yengillashishini ta'minlovchi dasturlar. Har bir brauzerning turli imkoniyatlari mavjud.

BANNER — web-sahifadagi reklama xarakteridagi tasvir yoki matn bloki. U reklama beruvchining web-saytiga yoki mahsulot yoxud xizmat turi atroflicha bayon qilingan sahifalarga giper yo'llanmadan iborat bo'ladi.

BLOG — muntazam ravishda chop etiladigan yozuvlar, tasvirlar yoki multimediyadan iborat web-sayt. Internetdagi jurnal yoki voqealar kundaligi sifatida ham talqin etiladi. Odatda, bloglar xronologik tartibda joylashtirilgan va uzun bo'lmagan yozuvlardan iborat. Mualliflariga qarab, bloglar shaxsiy, guruhiiy (masalan, korporativ) yoki ommaviy (ochiq), tarkibi birlamchi muhofaza bo'yicha esa tematik yoki umumiy bo'lishi mumkin. Blogni olib boruvchi shaxslar bloggerlar deyiladi. Internetdagi barcha bloglarning jami blogosfera (blog muhiti) deyiladi.

WEB-DIZAYN — web-sahifalarni bezash. Web-dizayn qog'oz nashri uchun poligrafik dizayn va sahifa, qanday vazifani bajarsa, sayt uchun ham xuddi shunday vazifani bajaradi.

WEB-SAYT STATISTIKASI — saytlar egalariga saytda tashrifchilar soni, qaysi bo'limlar eng ko'p mashhur bo'lgan va boshqa narsalarni bilish imkonini beradi.

VIRTUAL HAMJAMIYATLAR — Internetning rivojlanishi natijasida paydo bo'lgan ushbu atama quyidagilarni bildiradi:

- 1) elektron makonda paydo bo'lib, faoliyat yurgizuvchi uyushmalarning yangi turi;
- 2) tarmoq foydalanuvchilarining elektron makonda ishlash uchun bir xil qiziqishlarga ega bo'lgan guruhlariga birlashishi.

GIPERMATN — matnni kompyuterda ifodalash shakli. Unda ajratilgan tushunchalar, obyektlar va bo'limlar orasidagi ma'noli bog'lanishlar avtomatik tarzda qo'llab-quvvatlanadi. Shuningdek, gipermatn — giper yo'llanmalar vositasi orqali juda ko'p matnlar, ma'lumot va axborotlarga chiqish imkoniyatiga ega bo'lgan matn turi, deb ham talqin etiladi. Gipermatn global ulanish xizmatida web-sahifalarni yozishda keng ishlatiladi.

GIPERMEDIA — barcha turdagi axborotlarni ifodalash texnologiyasi. Ifoda o'zaro assotsiativ bog'langan, nisbatan katta bo'lmagan bloklar shaklida bo'ladi. Gipermedia gipermatnga o'xshash, ammo bog'lanadigan bloklar sifatida matn parchalari emas, balki ixtiyoriy tabiatdagi

ma'lumotlar: grafik tasvirlar, videokliplar, tovush fayllari va shu kabilar bo'lishi mumkin.

DASTURIY TA'MINOT — axborot tizimi ishini amalga oshirishda zarur bo'lgan kompyuter dasturlari to'plami.

DASTURLASH — masalaning yechish algoritmining mashina tushunadigan tilida yozilishi, ya'ni aniq tartiblangan ketma-ketlikda bajariladigan dasturlarda ifodalanishi.

(E-MAIL) ELEKTRON POCHTA — elektron pochta kompyuter tarmog'i. Internet va boshqalar yordamida xabarlarni uzatish usuli. Axborotlar elektron pochta qutisiga tushadigan va undan so'ng o'z manziliga yetkaziladigan, foydalanuvchilar uchun maxsus aloqa xizmati turi.

ELEKTRON DARSLIKLAR (ED) — bilim oluvchilar tasavvurini kengaytirishga, dastlabki bilimlarni rivojlantirishga va chuqurlashtirishga, qo'shimcha ma'lumotlar bilan ta'minlashga mo'ljallangan elektron o'quv adabiyotlari. EDlarda ovoz, animatsiya va grafik tasvirlar ham qo'llanilishi mumkin. ED ma'ruzalarda turli didaktik materiallar, o'zini o'zi nazorat qilish uchun testlar va savollar, tayyorlanganlik darajasiga muvofiq turlicha murakkablikdagi topshiriqlar taqdim qilinishi mumkin. EDDan foydalanib, ilmiy ishlar, ilmiy seminarlar va konferensiyalar uchun tegishli materiallar tayyorlash imkoniyati bor.

ELEKTRON HUJJAT — inson tomonidan mos ravishdagi dastur va asbob vositalari orqali qabul qilinadigan, kompyuter xotirasidagi berilganlar majmuasi. O'zbekiston Respublikasining 2004-yil 29-aprelda qabul qilingan «Elektron hujjat aylanishi to'g'risida»gi Qonuni O'zbekiston Respublikasi vazirliklari, davlat qo'mitalari, uyushmalari, agentliklari, kompaniyalari va boshqa markaziy davlat idoralari apparatlarida ish yuritish va ijro nazoratini tashkil etishni tartibga soladi. «Elektron hujjat aylanishi to'g'risida»gi Qonun 19 moddadan iborat. Har bir moddasi sharhi bilan belgilangan.

ELEKTRON HUKUMATI — ushbu tizimning turlicha ta'riflari mavjud bo'lib, uning asl mazmuni va mohiyatini bilish maqsadida bu ta'riflardan bir nechtasini keltirish mumkin:

- davlat boshqaruvida axborot-kommunikatsiya texnologiyalari;
- davlat tomonidan xizmat ko'rsatish jarayonlarini avtomatlashtirish;
- davlat boshqaruvida axborotga ishlov berish, uni uzatish va tarqatishni

hamda hokimiyatning barcha darajalaridagi davlat organlarining fuqarolarga xizmat ko'rsatishni elektron vositalar asosida tashkil etish va h.k.

ELEKTRON KUTUBXONA — axborot tizimi. Unda hujjatlar (maqolalar, monografiyalar, hisobotlar, referatlar va shu kabilar), odatda, mashina. tashuvchilarida elektron to'la matnli shaklida saqlanib va foydalanuvchilarga ularning so'rovlari bo'yicha avtomatlashtirilgan tizimda taqdim qilinadi. Ko'pincha bu hujjatlarning matnlari foydalanuvchilarga elektron pochta orqali uzatiladi.

FAYL — xotirada saqlash qurilmasida saqlanadigan yagona bir butun bo'lgan, istalgan ma'lumotlar. «Fayl» so'zi ingliz tilidan olingan bo'lib, rus tilida papka, o'zbek tilida jild ma'nosini anglatadi. Demak, fayl — bu axborotni tashqi tashuvchilardagi nomlangan qiymatlar yig'indisidir.

FORUM — saytda suhbatlashish uchun uskuna. Forumdagi xabarlar pochta xabarlariga nimasi bilandir o'xshash, ularning har bin muallifga, mavzuga va xususiy mazmunga ega. Ammo xabarni forumga yuborish uchun hech qanday qo'shimcha dastur kerak emas, shunchaki, saytda tegishli shaklni to'ldirish kifoya.

GLOBAL TARMOQLAR — turli mamlakatlar yoki qit'alarda joylashgan abonentlarni birlashtiradi. Mazkur tarmoq abonentlar o'rtasidagi aloqa telefon, radio aloqa va kosmik aloqa tizimi negizida amalga oshiriladi. Global, mintaqaviy va lokal kompyuter tarmoqlarining birlashuvi ko'p tarmoqli iyerarxiyani tashkil etib, umumjahon axborot resurslarini birlashtirish va ulardan jamoa ravishda foydalanish imkoniyatini yaratadi.

GOOGLE — eng yirik Internet axborot qidiruv tizimlaridan hisoblanib, u jahondagi deyarli hamma tillarda axborot izlash imkoniyatiga ega. Elektron manzili: [http:// www.Google.com](http://www.Google.com).

INTERNET — jahon bo'yicha kompyuterlar tarmoqlaridan tuzilgan yaxlit tarmoq bo'lib, unda yagona «til» — andoza qoidalari majmuyi asosida axborot almashadilar. Uning nomi «Xalqaro tarmoq» ma'nosini anglatadi. Millionlab kompyuterlarni, millionlab uyali telefonlarni o'zaro birlashtirilmoqda. Internetning dastlabki varianti AQSH Mudofaa vazirligining buyurtmasiga muvofiq, 1960-yilning oxirlarida istiqbolli tadqiqotlar agentligi ya'ni ARPANET (Advanced Research Projects Agency Network) mazkur kompyuterlarni bog'lash va maxfiy bo'lgan topshiriqlarni uzatish uchun kerak bo'lgan. Internet yagona markazdan boshqarilmaydi. 1970-yilda AQSHning Kaliforniya shtatida 4 ta kompyuterni o'zaro bog'lagan.

INTERNET PORTALI — foydalanuvchilarga Internet orqali kerakli axborotni izlashda yordam beruvchi sayt. Ba'zan bunday saytlar navigatsiya saytlari deyiladi.

INTERNET PROTOKOLI — kompyuterlar orasida axborot almashinuviga javob beradi. Internet protokol manzili — kompyuterlarga berilgan aksariyat hollarda 32 bitdan tashkil topgan bo'lib, Internetga ulangan kompyuterning manzilini aniqlaydi.

INTERNET PROVAYDERI — foydalanuvchilarga Internetdan erkin foydalanish xizmatlarini ko'rsatuvchi kompaniya.

INTERNET SERVER — xohlagan kerakli Internet xizmatlar faoliyatini ta'minlovchi texnikaviy va dasturiy vositalar: http (sayt), E-mail (elektron pochta), anjumanlar, ftp va h.k.lar. Saytni Internetda joylashtirish uchun kamida http xizmatini qo'llab-quvvatlovchi Internet serveri zarur.

INTERNETGA AXBOROT QIDIRISH TIZIMLARI — Internetda axborot qidirish tizimlariga quyidagilarni misol qilsa bo'ladi: YAHOO, LYCOS, EXSITE, GOOGLE, RAMBLER, YANDEX, APORT va h.k.lar.

INTERNETDAGI MANZIL — fayl yoki boshqa resursning Internetda joylashishini aniqlovchi noyob manzil. Internetdagi manzil, odatda, 4 ta elementdan iborat: resursdan erkin foydalanish bayonnomasi, masalan, <http://> resursni qoʻllab-quvvatlovchi tashkilot nomi bilan bir xil boʻlgan server nomi; resursni qoʻllab-quvvatlovchi tashkilot turini belgilovchi qoʻshimcha, Internetdagi manzil, shuningdek, URL (Uniform Resource Locator) manzili deb ham ataladi.

INTRANET — Internet tarmogʻi mahsulotlari va texnologiyalardan foydalanuvchi va korporativ axborot resurslariga oʻz foydalanuvchilarining kirishini taʼminlovchi idora, tashkilot va boshqalarning hisoblash tarmogʻi.

IP (INTERNET PROTOCOL) INTERNET — TSP/IP bayonnomalari yigʻmasidan iborat tarmoq pogʻonasining bayonnomasi. IP bayonnomada tarmoqdagi har bir kompyuterga toʻrt xonalik IP manzil (4 bayt) mos qoʻyiladi.

IPS XIZMATI (INTERNET RELAY CHAT) — bu xizmat real vaqt mobaynida bir nechta kishilarni oʻzaro toʻgʻridan toʻgʻri muloqot qilish imkoniyati bilan taʼminlaydi. Ayrim hollarda IRS xizmatini chat konferensiya yoki oddiy chat deb ham ataladi.

ISBN (INTERNATIONAL STANDART BOOK NUMBER) — kitoblarning xalqaro standart raqami.

ISSN (INTERNATIONAL STANDART SERIAL NUMBER) — davriy nashrlarning xalqaro standart raqami. Bir-biridan birmuncha uzoqda joylashgan kompyuter lokal tarmoq.

KATALOG — fayl nomlari, uning hajmi, tashkil etilgan sanasi va boshqa maʼlumotlarni saqlaydi.

KOMMUNIKATSIYA — ikki tizimli dasturni, buyruqni, dastur va buyruqni yoki buyruq va dasturni birlashtirish, bir dastur yoki buyruqqa kiritish imkoniyatini beradigan funktsiya.

MODEM — kompyuterlar oʻzaro telefon tarmogʻi orqali axborot almashishini taʼminlovchi qurilma. Modem — «Modulator» va «demodulator» soʻzlarining qisqartirmasidan olingan boʻlib, kompyuterdan olingan raqamli

signallarni telefon tarmog'idan o'tuvchi analogli signallarga aylantirish (modulatsiya) va, aksincha, telefon tarmog'idan kelgan analogli signallarni raqamli signallarga o'tkazib (demodulatsiya) kompyuterga kiritish uchun xizmat qiladi. Xuddi shu kabi faks modemlar ham mavjud.

ONLAYN (ONLINE) — sizning kompyuteringiz xosttizim bilan ulangan marom hamda kompyuteringiz FTP server, WWW server, BBS va boshqa umumiy foydalanish mumkin bo'lgan tizim bilan ulanganda bevosita xizmatni taqdim qilish. Boshqacha qilib aytganda, foydalanuvchi bilan bevosita o'zaro aloqada ishlash maromi (foydalanuvchi talabnomalarini paket ishlash tizimlaridan farqli).

ONLAYN TEXNOLOGIYASI — haqiqiy vaqt oralig'idagi doimiy ulanish. Haqiqiy vaqt oralig'ida axborot almashishni ta'minlovchi tarmoq, axborot fazosidagi ma'lumotlar kommunikatsiyasi vositalari; chatlar, audio va videokonferensiyalar va boshqalar.

PAROL (PASSWORD) — tarmoqdan foydalanuvchilar imtiyozini aniqlashda ishlatiladigan himoya vositasi. Foydalanuvchi o'zini tanishtirgach, tizimga kirish oldidan so'raladi.

PORTAL — 1. Internetda boshlang'ich ish boshlovchi, ko'p xizmatlarga ega sayt. 2. Katta hajmdagi virtual axborot massivi, u o'z ichiga kichik hajmdagi turli tematik bo'limlarni yoki kam sonli mustaqil loyihalarni oladi.

PROTOKOL — axborot uzatish usulini boshqaruvchi qoidalar va standartlar majmuyi.

SERVER — bosh kompyuter yoki xizmatchi kompyuter (mijoz) deb ham nomlanadi. Tarmoqda boshqa «mijoz»larga o'z resurslaridan foydalanish imkoniyatini yaratib beruvchi maxsus kompyuter.

TCP IP PROTOKOLI — Internet tizimida foydalaniladigan protokollar. Virtual kutubxona — axborotlardan birgalikda foydalanish uchun o'zaro zarur aloqalarga ega bo'lgan va turli hududlarda joylashgan elektron kutubxonalar tizimi.

VIRTUAL REALLIK — biron-bir obyektни grafik tasvirlash bilan g‘oyaviy fazoni tashkil qila olishni rivojlantirish zarur bo‘lgan sohalar, ya’ni konstruksiya va grafika sohasida, rassomchilik va boshqa masalalari yechishda qo‘llaniladi.

VIRUS — «kompyuter viruslari» — kompyuter tizimlarida tarqalish va o‘z-o‘zidan aytadan tiklanish xususiyatlariga ega bo‘lgan bajaruvchi yoki sharhlanuvchi kichik dasturlar. Virusning obyektini buzish imkoniyati bo‘yicha quyidagi turlarga ajratish mumkin: zararsiz viruslar, xavfli viruslar, o‘ta xavfli viruslar. Ular turiga kompanon, chuvalchangsimon, parazit, talaba, stels, polimorf, mutant, troyan va h.k. viruslar kiradi.

WWW (WORLD WIDE WEB) — «Butunjahon o‘rgimchak to‘ri» Internet tarmog‘ida axborotlarni gipermatn ko‘rinishiga asoslangan interaktiv xizmat tizimi. Demak, WWW deganda, gipermatn bog‘lanishni qo‘llab-quvvatlovchi «mijoz-server» tizimi tushuniladi.

YAHOO — MS kompaniyasining Internetda axborot qidiruv tizimi bo‘lib, elektron manzili: [http:// www.yahoo.com/](http://www.yahoo.com/).

«ZIYONET» AXBOROT TARMOG‘I — O‘zbekistonda ta’lim va yoshlar yo‘nalishidagi axborot resurslarini tizimga soluvchi axborot tarmog‘i. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2005-yil 28-sentabrdagi Qarori bilan tashkil etilgan. Mamlakatdagi umumiy o‘rta ta’lim maktablari, akademik litsey, kasb-hunar kollejlari, oliy ta’lim muassasalari, yoshlar tashkilotlari, kutubxonalar, muzeylar va boshqa ilmiy, ta’lim, madaniy-ma’rifiy muassasalarni xalqaro axborot tarmoqlariga, shu jumladan, Internet tarmog‘iga ulash faqat «ZiyoNet» axborot tarmog‘i orqali amalga oshiriladi